Mali'de Kalıcı Barış Mümkün Mü?

Mali haritasının en dikkat çekici özelliklerinden biri ülkenin kuzeyindeki sınır hatlarının cetvelle çizilmişçesine düzgün oluşudur. Dünyanın en sıcak iklim kuşağına denk gelen bu sınırlarda ne kaçakçılık faaliyetlerinin sonu geldi ne de silahlı eylemlerin. Devlet kontrolünün iyice zayıfladığı bu geçişken sınır hatlarındaki istikrarsızlık ülkeyi kesinlikle dış müdahalelere de açık hale getirmektedir. Mali'nin tuhaflığı bunla da sınırlı kalmaz ülke nüfusunun %90'ı güney olarak adlandırılan Bamako ve çevresinde yoğunlaşmışken ülke topraklarının %80'i ise ülkenin kuzeyinde yer almaktadır.

Son günlerin tartışmalı konularından biri de Mali'de yaşanan gelişmeler ve gerilimin nereye evrileceğidir. El Kaide'ye biatlı Cemaati Nusret el İslam vel Müslimin (CNİM) ve saha ortakları Tuareglerin silahlı yapısı Azavad Kurtuluş Cephesi (AKC) milislerinin eş zamanlı olarak birçok lokasyonda gerçekleştirdiği saldırılar konuşuluyor. Bu saldırılarda ülkenin Savunma Bakanı hayatını kaybederken Kidal şehri de tekrar Azavadçıların eline geçti. Başkent Bamako abluka altına alınırken askeri rejimin korunmasını üstlenen Ruslara bağlı Afrika Kolordusu da ağır kayıplar verdi.

Sahel kuşağında yaşanan bu askeri hareketlilik kimilerine göre Bamako'nun ve haliyle de askeri rejim müttefiklerinin düşmesinin yakın olduğuna işaret ederken kimilerine göre ise devlete direnen silahlı grupların askeri kapasiteleri fazla abartılmakta. Mali'de eninde sonunda Suriye benzeri bir senaryonun gerçekleşmesini bekleyen yorumcular da var.

Mali'de yaşanan hadiseler bölgedeki diğer ülkeler ve bu bölgeye nüfuz etmeye çalışan dış güçler açısından da son derece önemli. Bilindiği gibi Sahel ülkeleri Mali, Burkina Faso ve Nijer geçtiğimiz yıllarda askeri darbelere sahne olarak iktidar değişikliklerine sahne olmuştu. Yeni askeri rejimlerin ortak paydası ise Fransız karşıtlığı yanında Fransa'ya alternatif olabilecek Rusya, Çin ve Türkiye gibi aktörlere daha fazla yaslanmaya başlamalarıydı. Şimdilerde Mali'de askeri arenada yaşanan ciddi kayıplar Sahel'deki diğer ülkeler üzerinde de genel çıkarımlara yol açabilecek bir olgu. Bamako düşerse Nijer ve Burkina Faso'da da askeri rejimler düşebilir.

Yıllık 100 ton altın üreten Mali altın açısından son derece yüksek bir potansiyele sahip olmasına rağmen ülke son 20 yıldır çatışmalara sahne olmakta ve sosyo-ekonomik göstergeler düşük seyretmektedir. Bakıldığında 15 yıl öncesinde çok daha lokal olan sorunlar şimdilerde ülke geneline dağılmış bir görünüm arz etmektedir. Kimin nereyi kontrol ettiği günden güne değişirken silahlı grupların sayısı da her geçen gün çeşitlenmektedir. CNİM, Azavad ve Daeş'in yanında güvenliği tehdit eden onlarca farklı yerel silahlı milis bulunmaktadır.

Son hadiselerin de gösterdiği gibi karmaşık bir denklem arz eden tablo askeri rejim açısından pek de parlak sayılmaz. Devleti temsil eden askeri rejimin bu kapasite ile bu kadar büyük bir sorunla uzun süre başetmesi mümkün gözükmezken genelde zikredilen şikayetler ordudaki askerlerin savaş arenasında gönülsüz oluşları, maaşlarını gecikmeli almaları ve sonu görünmeyen bir çatışmanın içine sürüklenmek istememeleri.

Rejimin sırtını dayadığı Rusya'ya bağlı Afrika Kolordusu ise sahaya ve toplumsal dokuya yabancı bir yapı. Bu da beraberinde büyük riskler getirmekte ki Afrika Kolordusu'nun hesapsız taarruzları sadece silahlı unsurlara değil sivil halklara da zararlar vermekte. Tepkilere yol açan bu durum Fransa'nın da Mali de sık sık eleştirilere maruz kalmasına yol açmaktaydı. Sahel kuşağında yaşanan askeri hareketlilik Rusya'nın imajı açısından da son derece önemli zira burada faal Afrikan Kolordusu askeri rejimlere bir kurtarıcı gibi lanse edilerek büyük umutlar pompalandı.

2012 yılında Kuzey Mali'de büyük şehirleri ele geçiren Ensaruddin ve saha ortağı Azavad hareketi o zaman tek taraflı Azavad Devleti'ni ilan etmişlerdi. Bu hamle sonrasında Fransa'nın çok tartışmalı Mali'ye yönelik askeri müdahalesi ve peşinden de BM'ya bağlı MİNUSMA'nın sahaya gelişlerine şahit olmuştuk. Silahlı unsurların püskürtülmesini takiben 2015 yılında Cezayir'in devreye girmesiyle ABD'nin de desteklediği Cezayir Anlaşması imzalandı ve Azavad hareketi kısa bir süreliğine sisteme entegre edildi.

Ekonomik, siyasi ve askeri entegrasyon içeren Cezayir anlaşmasının yürütülmesinde tarafların ağırdan

almaları ve karşılık güvensizlikleri Mali için büyük bir şansın kaçırılmasıydı zira 9 yılın ardından anlaşma rafa kaldırıldı ve silahlar tekrar devreye girdi. 2022 yılında anlaşmanın kırılganlığını bizzat sahada gözlemleme fırsatı yakalamıştık zira Mali devleti adına atılması gereken adımlar geciktirilmekteydi ve kuzey şehirlerinin altyapısı, eğitim ve sağlık hizmetleri çok sınırlı düzeydeydi.

Mali'nin içinde bulunduğu durum ve kaotik ortam tek bir aktöre mal edilemez kanaatimce. Bu durumun oluşmasında askeri rejimin hatalarının yanında Azavad hareketinin de belli bazı hataları bulunmakta. Askeri cuntanın yönetime el koyması, sivil idareye geçişte gönülsüz oluşu tüm muhalif oluşumları sürgün etmesi ve cezalandırmasının yanında katılımı düşük bir anayasayı tatbik etmeye çalışması hatalı girişlerdi. Bütün bunlar olurken askeri kapasitenin abartılması ve toplumsal yapının özellikle ülkenin kuzeyinde yok sayılması hatalıdır. Fransa'dan kurtarılan toprakların Rusya'ya teslim edilmesi ise gene başka bir stratejik hatadır.

Azavad cephesinde ise Mali'nin toplumsal gerçekleri yok sayılmaktadır. Tuareglerin anayurdu kabul edilen Kidal şehri dışında Tuaregler Mali'nin diğer şehirlerinde azınlık durumundadırlar ancak buna rağmen Gao ve Timbuktu gibi şehirleri de kapsayan büyük bir bölgede bir devlet kurma hayalleri gerçek dışıdır. Böyle bir devlet 2012 yılında bir kez kurulmuş ancak yaşamamıştır. Tuareg hareketinin siyasi aktörleri silahı tek çözüm olarak görmezken diyalog ve barış noktasında daha ılımlı bir çizgiye sahiptirler. Burada unutulmaması gereken diğer bir husus ise El Kaide bağlantılı CNİM içinde Tuareg, Arap ve Songhay unsurların bulunduğu daha karma ve dini bir sosyolojiye sahipken Azavad hareketi etnik temelli bir oluşumdur. Tuareg liderlerinin Rusya ve Türkiye'ye seslenirken temkinli bir dil kullanmaları ve demeçlerinde kendilerini CNİM'in dini ideolojisinden yalıtma çabaları meşru hak taleplerine gölge düşürmemek içindir.

Mali'de devlet ve Azavad hareketi arasındaki anlaşmazlıklar üç kesime yaramaktadır ki bu Mali açısından kaynak ve zaman israfından başka bir şeye yol açmamaktadır. Bu çatışmadan ilk olarak CNİM, Daeş ve envai çeşit silahlı grup yararlanmaktadır. Bunun yanında askerler kendilerini vazgeçilmez kılarken idarede kendilerini meşrulaştırmaktadır ve ayrıca bu durum Fransa ve Rusya örneklerinde olduğu gibi dışarıdan gelen aktörlere alan açmakta daha fazla silah satışı ve nüfuz elde etmelerini sağlamaktadır.

Bamako'nun düşmesi gibi ihtimal elbette tamamen gerçek dışı değildir. Başkente ulaşan yolları abluka altına alan, şehre mazot ve gıda girişini kontrol eden silahlı yapıların bir güvenlik zafiyeti esnasında başkente çullanmaları ve yönetimi devirmeleri Afrika ülkelerinde zaman zaman yaşanan bir hadisedir. Ancak böyle bir senaryo durumunda silahlı unsurların toplumsal zeminlerinin olmadığı bir şehirde ülkeyi yönetmeye kalkışmaları stratejik bir hatadan başka bir şey olmayacaktır. Zira hem CNİM'in hem de Azavad hareketinin toplum zemini ülkenin kuzeyindedir. Bu topraklarda bir yeri ele geçirmek kolay ancak elde tutmak zordur. Silahlı unsurlar Bamako'yu ele geçirseler dahi yönetimi elde tutacak meşru zemini oluşturmaları mümkün değildir zira kuzey ve güney arasında ciddi etnik ve dil farklılıkları bulunmaktadır. Böylesi bir girişim maceradan başka bir şey olmayacaktır.

Mali 10-15 kadar büyük etnik topluluğun bir arada yaşamak zorunda olduğu bir coğrafya olduğundan devletin azınlık grupların meşru talepleri dikkate alarak hareket etmesi beklenilmelidir ne var ki Mali'nin şu ana kadar geçirdiği süreçler bu yönde bir ilerlemenin olmadığını bizlere göstermektedir. Her ne kadar bu bölgedeki askeri varlığını sonlandırmak zorunda olsa da Fransa açısından müdahaleye kapı aralayabilecek farklılıklar meselesi Mali'nin yüzleşmek zorunda olduğu bir gerçekliktir. Ülkenin merkezi kesimlerindeki etnik yapı ile kuzey bölgesindeki etnik yapılar hem tensel açıdan hem de dil açısından farklılık göstermektedir. Yukarıda da zikredildiği gibi Kidal kadim bir Tuareg şehri iken civardaki diğer şehirler için bunu söylemek mümkün değildir ve ayrıca Tuareglerin tüm ülke genelindeki nüfusu %2'yi aşmamaktadır.

Mali açısından olabilecek en iyi senaryo barış masası kurulması ve bu kaosun kısmen son bulmasıdır. Böyle bir arabulucu rolü Türkiye ve Cezayir dışında oynayabilecek bir aktör bulunmamaktadır. İdareyi elinde tutan askeri rejimin Azawad hareketi ile masaya oturması ve yeni bir anlaşmaya varması zor olsa bile hala mümkünken alan hâkimiyetine sahip CNİM ve Daeş için bu olasılıktan bahsetmek mümkün değildir. Mali dışında bölgesel bir ajandaya sahip olan bu örgütler Burkina Faso ve Nijer eksenlerinde de eylemler gerçekleştirmektedirler. Askeri kapasitelerini oldukça güçlendiren bu gruplarla Mali'nin tek başına baş etmesi mümkün değilken kendisini bir kurtarıcı gibi lanse eden Afrika Kolordusunun da en iyi ihtimalle başarısı stratejik noktaları rejim adına korumaktan öteye gitmeyecektir.

Sonuç olarak barış haricinde 2010 yılından bu yana silahlı çatışmaların eksik olmadığı Mali'yi iki olasılık

beklemektedir: ya devlet ve destekçisi Rusya daha saldırgan bir taarruzla silahlı güçleri püskürterek en azından stratejik hatları ve yerleri korumaya çalışacaktır ki şu ana kadar verilen tepkiler bu yöndedir. Ancak bu direnişin ne kadar daha sürdürülebileceği tamamen belirsizdir. Dışarıdan başka güçlerin dahil olması ya da halkın da savunmaya dahil olması gibi olasılıklar yeni bir konjonktür oluşturabilir. Diğer bir olasılık ise CNİM'in Bamako üzerindeki baskısını daha da arttırılması sonucu rejimin ve ortağı Afrika Kolordusunun pes ettirilmesi ve çekilmeye zorlanmasıdır. Ki bu noktada Ukrayna'ya yönelik askerî müdahalesi nedeniyle Rusya'ya Orta Doğu ve Kafkasya'da ödetilen jeopolitik maliyetlerin, şimdi Afrika sahasına taşındığı görülmektedir. Daha zayıf olan böylesi bir senaryonun gerçekleşmesi ise Mali için rejim değişikliği anlamına gelerek belirsizliği daha da arttıracaktır.